

IVAN JELIĆ

Tito – graditelj partije revolucije *

Spoznaja da se Komunistička partija Jugoslavije pod vodstvom Josipa Broza Tita izgradila u partiju revolucije, temeljno je polazište u sagledavanju njena mjesta i uloge u godinama uoči sloma jugoslavenske monarhije i u toku oslobodilačkog rata i revolucije 1941–1945. god.

Namjera je ovog članka da se, poglavito u obliku skice, pokušaju uočiti neki aspekti koji ukazuju na izgradnju profila KPJ pod Titovim vodstvom. Pri tome se u prvom redu misli na značajke procesa sazrijevanja KPJ u partiju revolucije uoči rata i njeno preuzimanje uloge pokretača i vodeće sile narodnooslobodilačke borbe.

1.

U izgradnji KPJ pod Titovim vodstvom od 1937. god. aktualnost revolucije postaje značajan kriterij u političkim analizama i procjenama pojedinih osnovnih problema i zbivanja u jugoslavenskom građanskom društvu i razvoju međunarodnih odnosa. Ocjene da se KPJ nalazi pred »velikom historijskom zadaćom«, da ona treba da stane »na čelo događaja« te da se otvara »perspektiva oslobođenja unatoč strahotama rata« – činile su bitni sadržaj sve snažnije spoznaje o revoluciji kao pitanju dana za radnički pokret.¹ Zbog toga su svi momenti u izgradnji KPJ u partiju revolucije i bili u prvom redu određeni tom temeljnom tendencijom: Svim osnovnim procesima koje je otvorila bitka KPJ za vodeću snagu u društvu glavna je značajka bila da su se razvijali u pravcu pripreme za revoluciju i da će mnogi od njih u oružanoj fazi jugoslavenske socijalističke revolucije (1941–45) doseći željeni stupanj. Najčešće se s 1941. godinom s pravom čini presudna cezura s obzirom na povijesni razvoj. Ta je godina u prvom redu bitan međaš u političkom razvoju, ali kad se ulazi u razmatranje društvenih struktura – npr. procesa širenja društveno-političke osnovice KPJ u radničkoj klasi ili u seljaštvu – onda je, dakako, 1941. god. samo prijelaz u jednu novu etapu gdje se ti procesi odvijaju još većom brzinom.

Jedan od bitnih procesa, koji je bio dovršen do 1941. godine, bila je borba protiv frakcionastva, tj. obračun s tom pojavom. Budući da je to

* Ovaj prilog temelji se u prvom redu na studiju Titovih radova u razdoblju do 1945. i njegovih poslijeratnih historijskih analiza razdoblja o kojemu je riječ, te na konzultaciji glavnih rezultata u povijesnim i ostalim istraživanjima.

¹ O tome rjeđito govore Titove smjernice partijskom članstvu u razdoblju 1939–1941. god. (*Josip Broz Tito*, Sabrana djela, tom 5 i 6, Beograd 1978. i 1979).

bio ishod Titove bitke u izgradnji moderne partije proletarijata, treba neprestano imati u vidu šire značenje Osme konferencije zagrebačkih komunista 1928. god.² To je onaj put koji će Tito nastaviti od 1937, tj. od povratka u zemlju, kad će se, uz ostalo, neposredno uhvatiti ukoštac i s frakcionaštvom.³ Pri tome treba svakako istaknuti da je u borbi za stvaranje partije revolucije stasala u to vrijeme nova generacija komunista, među njima pretežan dio budućeg rukovodećeg kadra, koji zapravo i nemaju neke neposrednije veze s prethodnim zbivanjima i ne poznaju starije stanje u razvoju Partije, kad su se vodile žestoke frakcijske borbe.⁴ U svom referatu na Petoj zemaljskoj konferenciji, u oktobru 1940, Tito prvi put daje retrospektivan pregled prijedena odužeg razdoblja — od 1928, tj. od Četvrtog kongresa KPJ, do 1940. On je time upozorio na to da Peta konferencija po tome ima zapravo karakter kongresa i da zbog toga treba ukazati na razvojnu liniju KPJ od 1928. Tom prilikom Tito je konkretno govorio i o utemeljenju procesa borbe protiv frakcionaštva 1928. Tito je govorio o tim značajnim momentima i radi toga, jer se na Petoj konferenciji, među više od stotinu sudionika, nalazio najveći broj onih koji tu borbu nisu poznavali.⁵ Oni su bili pripadnici nove generacije.

2.

I po programskim formulacijama i po intenzitetu i raznovrsnosti oblika političke akcije, radnička je klasa bila osnovno polazište u Titovoj koncepciji izgradnje Partije kao snage revolucije. Svakako, to privlači posebnu pažnju, jer je riječ o društvu tako osjetno zaostalih oblika kapitalističkog razvoja, da je u njegovoj strukturi radnička klasa činila kvantitativno veoma mali dio. Ako bi trebalo ukazati na neke bitne značajke strukture i položaja proletarijata u tadašnjem građanskom društvu, onda su to ove:

- a) Brojčano mala radnička klasa regrutirana poglavito iz redova osiromašenog seljaštva;
- b) nedovoljno razvijena klasno-borbena tradicija i političko iskustvo;
- c) velika potlačenost i visok stupanj eksploatacije od vlasnika kapitala;
- d) šarolikost strukture proletarijata koja ne dopušta jasnije određenje u odnosu na ostale slojeve, kao što su obrtnički stalež, siromašni seljaci, sitna buržoazija.

² Opširnije o tome: *Josip Broz Tito*, Sabrana djela, tom 1, Beograd 1977; *Isti*, Borba i razvoj KPJ između dva rata, Zagreb 1977; *Isti*, Učesnicima Svečane sjednice Gradske konferencije SKH Zagreb i naučnog skupa »Osma konferencija zagrebačkih komunista i razvoj KPJ-SKJ kao moderne partije radničke klase«, zbornik: Osma konferencija zagrebačkih komunista i razvoj KPJ-SKJ kao moderne partije radničke klase, Zagreb 1978. Osim tog zbornika, od ostale literature usp.: *Edvard Kardelj*, Posle dvadeset i pet godina, Problemi naše socijalističke izgradnje, sv. V, Beograd 1964, 327-328; *Gordana Vlajčić*, Osma konferencija zagrebačkih komunista, Zagreb 1976.

³ O frakcionaštvu i borbi protiv njega u KPJ usp. literaturu u bilj. 2.

⁴ Opširnije o tome *Josip Broz Tito*, Borba i razvoj KPJ između dva rata, n. dj.

⁵ O Petoj konferenciji KPJ i ulozi Tita na njoj usp. *Josip Broz Tito*, Sabrana djela, tom 6, Beograd 1979. Usp. i *P. Damjanović*, Tito pred temama istorije, Beograd 1977.

Dakako da takve značajke, kojih je umnogome bilo svjesno i rukovodstvo KPJ, nisu izazivale nikakvu kolebljivost KPJ pod Titovim vodstvom. Nasuprot, KPJ je radila pojačanim intenzitetom na jačanju klasne i političke svijesti u redovima radničke klase, s ciljem snaženja njene spoznaje o sve jačem društveno-političkom subjektu. Upravo je u razdoblju snaženja KPJ pod Titovim vodstvom kriterij aktualnosti revolucije bio onaj faktor koji je prvenstveno utjecao na karakter i rezultate usmjerenja političke akcije komunista za jačanje utjecaja u redovima radničke klase i davanje doprinosa njenom snaženju u samostalni faktor.

U tom je pogledu glavni pravac akcije KPJ bio usmjeren na ove zadatke:

- a) Jačanje interesa Partije za industrijski proletarijat, s ciljem da se u pojedinim najjačim središtima osnuju snažne partijske organizacije;
- b) sve veće korištenje legalnih mogućnosti rada u redovima radničke klase;
- c) sve jače aktiviranje radništva u legalnim političkim akcijama radničke klase;
- d) razvijanje ideološko-političkog rada u radničkoj klasi.

Riječ je, dakle, o onim oblicima i mogućnostima s kojima je KPJ morala računati i do tada u svom razvoju, ali koji su se u novoj situaciji posebno nametali kao zahtjev sve zaoštrenije klasne borbe.⁶

Od stupnja uspješnosti u oživotvorenju tih načela i zadataka poglavito je ovisio utjecaj Partije u redovima radničke klase u pojedinim područjima. Na tom borbenom putu prvenstvena se pažnja pridavala daljnjem sindikalnom organiziranju radnika. Koliko se u tom pogledu uspjelo, najbolje potvrđuje to što su komunisti od Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza (URSS), koji su držali socijalisti, stvorili jednu od svojih glavnih tvrđava u klasnoj borbi protiv kapitalističkog poretka. Vanjska manifestacija uloge te sindikalne organizacije, koja se ogledala u veoma snažnom štrajkaškom pokretu, imala je zapravo osnovnu značajku u tome što se proletarijat pod utjecajem Partije pretvarao u snagu koja je najvidljivije potkopavala građanski poredak.⁷

Usko povezana s tim bila je borba za jedinstvo radničke klase koja je stajala u prvom redu interesa KPJ. U takvom nerazvijenom društvu, u kojem je buržoazija bila grčevito vezana za svoj opstanak, shvatljivo je da je rastao njen interes za podređivanje radničke klase svojim ciljevima i utjecaju. Buržoaske su se snage tako pojavile u Jugoslaviji kao glavna kočnica borbe za jedinstvo radničke klase, jer su je težile podrediti svojim interesima. Buržoazija je svugdje bila u prvom redu zainteresirana za gušenje klasne borbe. U tome je dijelom i uspijevala, a za to joj je upravo moglo odgovarati nejedinstvo radničke klase. Uz to, treba spomenuti da u malobrojnim skupinama jugoslavenskih socijalista KPJ nije mogla naći saveznika, a što je važnije ni ozbiljnijeg protivnika. Iz-

⁶ Usp. bilj. 1.

⁷ Usp. *Josip Broz Tito, Borba i razvoj KPJ između dva rata*, n. dj., i *Edvard Kardelj, Tito i Komunistička partija Jugoslavije*, zbornik: *Tito i Savez komunista Jugoslavije*, Beograd 1972.

među komunista i socijalista u Jugoslaviji vrlo je brzo došla do izražaja bitna razlika u gledištima na ulogu radničke klase. Teorije jugoslaven-
skih socijalista o ekonomskoj borbi bile su zapravo i krajnji domet defi-
niranja uloge radničke klase. O akciji u cilju političkog preobražaja kod
njih nije moglo biti ni govora. Dinamizam radničke klase, koji je bio
potican od socijalista, mogao je uslijed vidljive spontanosti voditi samo
podređivanju buržoaskoj ideologiji. U godinama uoči sloma monarhije,
to je već sasvim jasno došlo do izražaja. Braneci stečene pozicije u poje-
dinim radničkim ustanovama i svjesni da su sasvim potisnuti iz URSS-a,
socijalisti su se priključili klasnoj fronti buržoazije u borbi protiv sve
jačeg utjecaja komunista. Bila je to težnja za slabljenjem klasne svijesti
radnika i utjecanja na proletarijat da stupi u prešutni savez s buržoazijom.⁸
KPJ je u svakodnevnoj borbi za jedinstvo radničke klase već sasvim jasno
iskristalizirala one bitne momente o kojima je trebalo voditi računa u
vrijeme sve veće navale režima i ostalih snaga kapitala:

a) Bitka za jedinstvo radničke klase postaje akutnom zbog težnje bur-
žoazije da preuzme sve radničke ustanove i likvidira klasni sindikalni
pokret, stvarajući tako neometani put ostvarenju svoje težnje za sve
većom eksploatacijom radničke klase;

b) ukazivanje na činjenicu da su poslodavačke sindikalne organizacije
nastale pod pritiskom na radnike da ulaze u njih, posebno zbog »po-
manjkanja klasne svijesti«;

c) osnovna je zadaća komunista i »svjesnih radnika« da kod tih rad-
ničkih masa »neumorno bude klasnu svijest«, kao bitno jamstvo za ja-
čanje procesa jedinstva radničke klase;

d) jedinstvo radničke klase jačati u prvom redu u borbi za svakodnevne
interese, »u borbi za odbranu svojih prava i svog opstanka«. Ta se borba
u tadašnjoj situaciji nameće više nego ikad do tada.⁹

Bitka KPJ za ostvarivanje tih zadataka vodila je sve vidljivijem svako-
dnevnom jačanju njene osnove u redovima radničke klase širom zemlje.
Tako je i proces borbe za jedinstvo radničke klase pokazivao sve vidlji-
vije rezultate, ali nije mogao biti dovršen do sloma Kraljevine Jugosla-
vije i okupacije zemlje. To i nije bitno za sagledavanje toga pitanja, nego
je bitno da je KPJ tako snažno otvorila taj proces da će se nastaviti i
u oružanoj fazi revolucije kad će poznjeti odlučan uspjeh.¹⁰

Nasilje buržoazije u cilju da zaustavi taj proces jasno je došlo do izra-
žaja potkraj 1940. u zabrani URSS-a kao klasnog sindikalnog pokreta.
Dakako, sindikalne organizacije u službi buržoazije ostale su i dalje s
jasnom funkcijom da budu ispostava kapitala u radničkoj klasi. Pri tome
je bitno da je KPJ znatno prije vremena predviđala takav ishod u poli-
tici građanske klase, poučena iskustvima iz postupaka naci-fašizma u
Italiji i Njemačkoj.¹¹

⁸ Isto.

⁹ Usp. bilj. 1.

¹⁰ Ivan Jelić, *Jugoslavenska socijalistička revolucija (1941–1945)*, Zagreb 1979.

¹¹ O tome opširno govore Titove smjernice partijskom članstvu (*Josip Broz Tito, Sa-
brana djela*, tom 6).

3.

Viši stupanj organizacije nametao se kao prvenstveni zahtjev u izgradnji KPJ kao partije revolucije. Uz to i društveno-politička zbilja, obilježena sve većom navalom buržoazije na političku akciju radničke klase, diktirala je potrebu izgradnje čvrste kadrovske partije. Takav profil KPJ obilježavali su ovi bitni momenti:

- a) Partija se izgrađuje i politički ispoljava kao jezgra kojoj je zadaća da usmjerava akciju;
- b) uzajamno djelovanje revolucionarne jezgre i masa uključenih u akciju sve vidljivije jamči širinu i snagu revolucionarnom pokretu;
- c) s takve pozicije organizatora pokreta organizacija je sve manje izložena otkrivanju od institucija režima.

Odgovaj partijskog kadra postavlja se kao prvenstvena zadaća u izgradnji kadrovske partije. Osposobljavanje partijskih radnika za profesionalne revolucionare postaje neprekidna briga Titova rukovodstva. Rezultat je bio da se u kratkotrajnom razdoblju uoči sloma monarhije i okupacije zemlje izgradio veoma kvalitetan kadar rukovodilaca, poglavito mladih komunista, koji su zapravo predstavljali novu generaciju stasalu prvenstveno u bitkama što ih je vodila Titova partija.¹²

KPJ je na tom putu ubrzo postigla značajne rezultate izgrađujući se u pravom smislu riječi u partiju lenjinskog tipa. U tom pogledu glavno su značenje imali ovi rezultati:

- a) Borba za konačno konstituiranje rukovodstva KPJ koja se završava do sredine 1939. god. Ona je, zapravo, okrunila Titove izuzetne napore, koje treba u prvom redu sagledavati u relacijama prema Kominterni. Partija za koju se donedavno izjavljivalo u Moskvi da je treba raspustiti, izgradila se veoma brzo u partiju s vlastitim rukovodstvom. Rad kod kuće s vlastitim kadrovima i suživljen s neposrednim spoznavanjem društvene zbilje, dao je potpuno za pravo Titu gdje je put izlaza iz krize;¹³
- b) veoma uspješna i ubrzana izgradnja i konsolidacija nacionalnih i pokrajinskih partijskih rukovodstava u cijeloj zemlji, što će omogućiti da se u analizama i procjenama KPJ sve više razvija smisao za sagledavanje i uvažavanje pojedinih značajnih specifičnosti;
- c) porast broja partijskog članstva doživljava kvalitetno novi stupanj. U razdoblju od jednog desetljeća KPJ je do 1941. povećala svoje članstvo za oko deset puta (8000 članova), a SKOJ-a za oko trideset puta (30.000). I upravo u tom stupnju povećanja treba spoznavati pravu vrijednost tih podataka, a ne u njihovoj veličini, jer je ona u prvom redu ovisila o istaknutoj pretpostavci izgradnje kadrovske partije.¹⁴

Takva izgradnja KPJ u partiju revolucije jasno je potvrđivala da je njen ilegalni status ne vodi u stanje konspiracije, nego, naprotiv, da je osposobljava u pravog predvodnika javne političke akcije i klasne borbe.

¹² Usp. *Josip Broz Tito*, Borba i razvoj KPJ između dva rata, n. dj.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto. Usp. i *Pero Damjanović*, Tito pred temama istorije, n. dj.,

Organizirani pripadnici, tj. članovi KPJ, stvaraju iz dana u dan sve uspješniji mehanizam utjecanja Partije na političku orijentaciju širokih masa. To se ispoljavalo u različitim oblicima i trenucima akcije, među kojima su najvažniji:

- a) Djelovanje u nizu legalnih organizacija (sindikati, omladinske i ženske organizacije i ustanove, frakcije u građanskim strankama i ustanovama, razna politička, ekonomska, kulturno-prosvjetna, sportska udruženja, socijalne institucije i dr.) posredstvom kojih se vidljivo širi utjecaj Partije;¹⁵
- b) pokretanje svakodnevnih različitih akcija koje su dobivale sve vidljivije političko obilježje. To se posebno odnosilo na sve brojnije političke demonstracije i manifestacije te na veoma dinamičan štrajkaški pokret.¹⁶

4.

Pitanje puta i načina u nalaženju i privlačenju političkih saveznika u borbu protiv zajedničkog protivnika bilo je svakako jedno od osnovnih u izgradnji strategije i taktike borbe radničke klase s KPJ na čelu. Brojčani udio proletarijata u jugoslavenskom stanovništvu jasno je pokazivao da on u svojoj akciji ne može ništa učiniti sam, to više što su mu bile suprotstavljene vladajuće i ostale snage buržoazije. Uz to, treba ozbiljno uzeti u obzir određeni utjecaj građanske sredine i njenih političkih snaga na radničku klasu i Partiju.

Očito je da je borba KPJ za demokratizaciju društveno-političkog života u zemlji bila ona snažna poluga koja je mogla od nje stvarati privlačnu snagu za široke radne slojeve. To se vidljivo pokazalo i u akcijama i nastojanjima KPJ na osnivanju Narodne fronte u Jugoslaviji.

U cilju ostvarivanja zadaće da postane »snaga u očima svih«, KPJ je posebnu pažnju usmjeravala prema seljačkim masama. Dotadašnji put traženja programske formule saveza radnika i seljaka, koji su obilježavale vidljive krize i nesnalaženja, ušao je u fazu kvalitetno novih rješenja. Utjecalo je na to, zasigurno, i sve teže stanje na jugoslavenskom selu. Narodnjačke ideje, koje su se pojavljivale s ciljem da se ulože veći naponi u očuvanje malog seljačkog posjeda, činile su se odveć iluzornima pred sve nemilosrdnijim nadiranjem kapitalizma na selu. Iluzije u homogenost sela, koje su propovijedale građanske političke snage, što su se pozivale na seljaštvo, nalikovale su naivnom idealizmu. Seljaci su u borbi za poboljšanjem svoga sve težeg položaja mogli pružati tek elementarni otpor, jer ih je objektivni klasni položaj činio kolebljivim i ovisnim slojem. Izlaz se mogao tražiti upravo u formuli Partije da klasna borba na čelu s radničkom klasom obuhvati i selo. Ta povezanost još će više

¹⁵ Kao u bilj. 12 i 14. Usp. i Dušan Živković, *Narodni front Jugoslavije 1935–1945*, Beograd 1978.

¹⁶ Isto.

omogućiti proletarijatu da se izgrađuje u vodeću snagu, jer je stvaranje saveza sa seljaštvom širilo ujedno frontu protiv buržoazije.

Na toj osnovi temeljila se politika Partije pod Titovim vodstvom, koja je imala u prvom redu ove značajke:

- a) Težnja KPJ da svojom borbom unosi u borbene težnje seljaštva »svijest o zajedničkom neprijatelju«, o putovima borbe protiv tog neprijatelja, o ciljevima te borbe, o »dubokoj klasnoj suštini te borbe«;
- b) ukazivanje na to da je opasnost izdaje interesa seljaštva od »buržoasko-demokratskih i malograđansko-seljačkih partija«, koje su ga predvodile, došla do punog izražaja nakon sporazuma Cvetković—Maček, što pokazuje da je seljaštvo »ostalo prevareno, obmanuto« i steklo »novo gorsko iskustvo«, da seljačke mase u »rukama buržoaskih partija uvijek predstavljaju samo oružje pojedinih grupa buržoazije u njihovoj borbi protiv drugih grupa«;
- c) potreba što šireg i neposrednijeg uključivanja komunista u rad među seljačkim masama, što se treba posebno ogledati u osnivanju i jačanju partijskih organizacija na selu.

U »Programu KPJ za selo« Tito je jasno istakao da je put k oslobođenju samo »put zajedničke revolucionarne borbe radnika i seljaka«, da je to »put revolucionarnog saveza radnika i seljaka pod vodstvom proletarijata kao nepomirljivog i dosljednog borca protiv svakog izrabljivanja«. Titove analize o stanju seljačkih masa uoči rata pokazivale su da borba koja se vodi na selu između buržoaskih snaga i Partije ulazi u sve zaoštreniju etapu, te zbog toga čini jednu od glavnih komponenata klasne borbe u zemlji.¹⁷

Od Titova dolaska na čelo KPJ i inteligencija je počela sve vidljivije izražavati svoju političku akciju. Posebno je humanistička inteligencija u javnom životu svojim književnim, umjetničkim, teorijskim i publicističkim djelovanjem imala sve snažniji društveni utjecaj, a poseban je doprinos dala u beskompromisnim sučeljavanjima s reakcionarnim tendencijama u građanskoj ideološkoj fronti. Bio je to sve uspješniji put stvaranja i jačanja komunističke inteligencije, kao snage koja i zbog svoga organskog udjela u izgradnji partije revolucije i zbog svoga javnog utjecaja postaje prava matica tzv. lijeve inteligencije. Upravo je ona zaslužna da su s daljnjim razvojem događaja u fronti lijeve inteligencije sve više slabile pozicije građanskog liberalizma.¹⁸

Svakako bi kroz prizmu aktualnosti revolucije trebalo u prvom redu sagledavati i pitanje tzv. »sukoba na ljevici«. Taj se »sukob« ističe u literaturi, poglavito književnopovijesnoj, kao karakterističan primjer odnosa KPJ i inteligencije, pa mu se daju neprimodno uvećane dimenzije. Zauzima se često obranaško stajalište u korist pojedinih intelektualaca i njihovih gledišta o funkciji umjetnosti, nasuprot »dogmatizmu« Partije, a ispušta se politički sadržaj. Ne može se govoriti o »sukobu« širih di-

¹⁷ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 6, 116 i d.

¹⁸ O Titovom velikom interesu i radu na angažiranju inteligencije u politici KPJ rječitno govori niz njegovih izvještaja i smjernica partijskom članstvu (*Josip Broz Tito*, *Sabrana djela*, tom 2, 3, 4, 5, 6).

menzija, značajnom za cjelinu komunističkog pokreta, iako je imao odjeka u partijskom članstvu, u prvom redu u inteligenciji. Riječ je poglavito o konfrontaciji KPJ, kao partije revolucije, s omanjom skupinom intelektualaca kojima se takva koncepcija činila odveć nerealnom i iluzornom. Sumnja i nevjerica u mogućnost revolucije kao »pitanje dana« mogla je protagoniste sukoba više približavati vulgarizaciji marksizma nego nekoj konstruktivnoj akciji. U revoluciju se više vjerojalo kao u daleki historijski cilj. Sve akcije koje su se poduzimale u izgradnji Partije koja će »stajati na čelu događaja«, a za što je njeno »potpuno idejno jedinstvo preduslov« da bi mogla »realizirati svoju historijsku zadaću«, označavane su kao političko bezumlje i lakomislenost. Dakako da su takva shvaćanja revoluciju unaprijed osuđivala na poraz. Upravo se zbog toga Partija i morala upustiti u prilično oštar sukob. Parola partijskog jedinstva postavljala se u politici KPJ kao životna potreba. Zbog toga su i sve one pojave, koje su označavale bilo kakvu tendenciju skretanja s tog pravca, ocjenjivane kao suprotstavljanje tom procesu. S obzirom na različite objektivne okolnosti i karakter političkog trenutka, takve su pojave mogle biti tumačene i kao svjesna politička akcija protiv KPJ, odnosno prilog suprotnoj političkoj strani. Drugi svjetski rat i nova politička situacija u zemlji nakon sporazuma Cvetković–Maček, bili su faktori koji su još više otežavali spomenutu atmosferu. Pozicija Sovjetskog Saveza izvan svjetskog sukoba predstavljala se još više kao jedino jamstvo sigurnosti pred opasnošću rata i fašizma, a unutrašnji politički razvoj rađao je sve težim iskustvom za KPJ.¹⁹

5.

Nacionalno je pitanje svakako bilo jedno od temeljnih koja su se sagledavala u tendencijama koje vode prema revoluciji. To je pitanje na kojemu se ispoljavala najočitija konfrontacija između KPJ i građanskih snaga. Različitost u klasnom pristupu došla je do punog izražaja. Nasuprot ograničenim gledištima buržoazije, koja je nacionalno pitanje prvenstveno svodila na priznanje prava vlastitoj naciji, tj. onom okviru u kojemu se poglavito iscrpljuju njeni klasni interesi, komunistički je pokret polazio od toga da se rješavanje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji može sagledavati samo u cjelini. Prema tome, KPJ je na liniji nalaženja političkih saveznika mogla podržavati građanski opozicioni pokret samo u onim trenucima koji omogućuju određenu zajedničku akciju protiv režima nacionalnog ugnjetavanja, ali se istodobno svom zdušnošću borila protiv buržoaskog nacionalizma, bez obzira na to gdje se pojavljivao. Upravo je put izgradnje KPJ u partiju revolucije pod Titovim vodstvom vodio tome da se koncepcija o rješavanju nacionalnog pitanja sasvim jasno i do kraja domisli. Tito je u tom pogledu pridonio da se

¹⁹ O tome usp.: *Mladen Iveković* (i suradnici), *Hrvatska lijeva inteligencija 1918–1945*, knj. I, Zagreb 1970; *Vlado Madarević*, *Književnost i revolucija. Prilog analizi sukoba na književnoj ljevici*, Zagreb 1974; *Zorica Stipetić*, *Inteligencija i komunistički pokret*, Zagreb 1980.

jasnije formuliraju neka bitna gledišta, što je bilo presudno važno za potpunije osmišljavanje te koncepcije. U vezi s tim ističu se dva bitna momenta:

a) Glavna je zadaća KPJ da treba stati na čelo nacionalnooslobodilačkog pokreta;

b) komunisti treba da se bore za »slobodnu zajednicu svih naroda Jugoslavije«, koja će biti »uređena na federativnoj osnovi, a protiv svakog ugnjetavanja i hegemonije bilo kojega naroda po drugom«. Jugoslavenški narodi treba da se »na demokratski način izjasne kako žele da urede svoje međusobne odnose u državnoj zajednici«. Narodnosti u Jugoslaviji imaju pravo na punu ravnopravnost.²⁰

Osnivanje nacionalnih komunističkih partija, KP Slovenije i KP Hrvatske, treba sagledavati kao konkretan čin u procesu ostvarivanja te koncepcije. Pri tome je bitno istaći da je to bilo otvaranje takvog procesa koji će s daljnjim razvojem rezultirati osnivanjem i ostalih nacionalnih, odnosno pokrajinskih partija. Bilo bi bezrazložno osnivanje prvih nacionalnih partija 1937. sagledavati kao zatvoreno zbivanje ili polaziti od pitanja: zbog čega istodobno nije uslijedilo i osnivanje ostalih partija? Svakako će do potpunijeg odgovora voditi pitanje: zašto su najprije osnovane nacionalne komunističke partije u Hrvatskoj i Sloveniji?

Analiza sporazuma Cvetković—Maček koju je izvršila KPJ davala je bitne odgovore na pitanje zbog čega buržoazija nije mogla u Jugoslaviji riješavati nacionalno pitanje. Ta je analiza ukazala na ove bitne momente:

a) Težnja za očuvanjem dotadašnjeg poretka, uslijed sve ozbiljnije vanjskopolitičke opasnosti, vodila je kompromisu o podjeli vlasti između nosilaca velikosrpskog hegemonizma i glavnine građanskih snaga u Hrvatskoj;

b) jačanje procesa otvaranja aspiracija hrvatske buržoazije i porast nezadovoljstva znatnog dijela srpske buržoazije, što nagovještava daljnje zaoštavanje sukoba;

c) raspirivanje nacionalnog šovinizma, koji dobiva sve izrazitije fašistoidno obilježje;

d) sporazumom nije moglo biti riješeno hrvatsko pitanje, jer se ono ne može izdvajati iz kompleksa rješavanja nacionalnog pitanja u Jugoslaviji u cjelini.²¹

KPJ je na putu vlastite izgradnje u partiju revolucije jasno izdiferencirala i svoj pogled na pojam naroda. Nasuprot pojmu »naroda«, koji se upotrebljavao u političkoj svakodnevnici građanskog društva djelujući vidljivo apstraktno, KPJ je u skladu s definiranjem vodeće uloge radničke klase pojam naroda spoznavala u savezu te klase »sa seljaštvom i ostalim radnim narodom Jugoslavije«.

²⁰ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 3, Beograd 1977, 32 i d.

²¹ Više o tome: Vladimir Bakarić, *Osnivanje KPH i njena uloga u našem revolucionarnom razvoju, Društvene klase, nacija i socijalizam*, Zagreb 1976; *Isti*, *Socijalistički samoupravni sistem i društvena reprodukcija*, Zagreb 1974, 327 i 395; Ivan Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937–1941*, Zagreb 1972, 208 i d.

6.

Sve produbljenije sagledavanje ubrzanog rasta fašističke opasnosti u Evropi omogućilo je da KPJ znatno dalekovidnije od ostalih komunističkih partija procijeni daljnji razvoj međunarodnih odnosa. To će je na neki način konfrontirati s političkom linijom Kominterne. U vezi s tim pitanjem pojavila su se dva bitna momenta:

a) Stalno upozorenje da opasnost ekspanzije naci-fašističkih sila zahtijeva neodložnu koncentraciju demokratskih i antifašističkih snaga, posebno komunističkih partija;

b) spoznaja da drugi svjetski rat, koji je započeo, nije po svom karakteru samo imperijalistički, nego i antifašistički. U vezi s tim, KPJ je ustrajno ukazivala na opasnost koja malim narodima prijete od ekspanzije fašističke Italije i Trećeg Reicha. Bilo je jasno da ta opasnost ne može mimoći Jugoslaviju.²²

Analiza krize vladajućih vrhova u zemlji sve je više zaokupljala KPJ. Sve izoštrijenija polarizacija u buržoaskim grupacijama oko vanjskopolitičke orijentacije Jugoslavije, prema zapadnim silama ili silama Osovine, imala je svoju suprotnost u odlučnom kursu KPJ na borbu za nezavisnost zemlje. U toj analizi bitna je bila spoznaja o ubrzanom rastu krize vladajućih vrhova. Njima je bilo sve teže održavati vlast. Politički antagonizmi u redovima buržoazije ukazivali su zapravo na njen sve teži položaj. Na drugoj strani, KPJ je u svojoj društvenoj osnovici, prvenstveno u redovima radničke klase, poticala sve veće raspoloženje za revolucionarnu akciju. Ona zato sve spremnije dočekuje krizu i sama sudjeluje u njenom stvaranju i rastu. Ona pažljivo ispituje sve pokrete, pobjede, poraze pojedinih snaga koje djeluju i pravodobno izvlači odgovarajuće zaključke. Sve je, dakle, više zaokuplja dijalektika nastale krize građanskog društva, koja dobiva dimenzije prave nacionalne krize. KPJ svojim djelovanjem ubrzava sazrijevanje tendencija za revoluciju.

U takvom procesu već se dovoljno jasno naziralo pitanje vlasti koje će KPJ postaviti na dnevni red parolom o potrebi svrgavanja tadašnjeg režima i stvaranja »prave narodne vlade, vlade radnika i seljaka, koja će raditi u interesu radnog naroda«.²³

Taj zahtjev KPJ je istakla kao preduvjet borbe za očuvanje nezavisnosti Jugoslavije. U tom svjetlu treba sagledavati tu veliku zadaću koju je KPJ postavila pred jugoslavenske komuniste uoči sloma i okupacije zemlje. Riječ je bila o borbi za nezavisnost Jugoslavije koja treba da postane nova zajednica svojih naroda i narodnosti. Spomenuta parola predskazivala je viziju te zajednice. Već u danima travanjskog rata 1941, kad je jugoslavenska monarhija doživljavala svoj katastrofalan slom, rukovodstvo KPJ će se obratiti narodima Jugoslavije ovim Titovim riječima:

²² *Josip Broz Tito, Borba i razvoj KPJ između dva rata*, n. dj.

²³ O tome se govori u Titovim člancima i smjernicama partijskom članstvu u toku 1940. do ožujka 1941, tj. do sloma Kraljevine Jugoslavije (*Josip Broz Tito*, Sabrana djela, tom 5 i 6).

»Ne klonite duhom, zbijte čvršće svoje redove, dočekajte uzdignute glave i najteže udarce. Komunisti i čitava radnička klasa Jugoslavije ustrajati će do konačne pobjede u prvim redovima narodne borbe protiv osvajača. Ne klonite duhom ni onda ako u toj borbi privremeno i podlegnete, jer će se iz ovog krvavog imperijalističkog pokolja rađati novi svijet, zbrisati će se zauvijek korijeni imperijalističkih ratova i nacionalnog porobljavanja. Stvoriti će se na istinskoj nezavisnosti svih naroda Jugoslavije slobodna, bratska zajednica.«²⁴

U tim riječima vrlo lako se prepoznaje duh Titove vizionarske misli. U njima je već bila naznačena bit jugoslavenske revolucije: njeno izvoriste, njen put i njeni ciljevi.

7.

Nakon sloma i okupacije Kraljevine Jugoslavije, KPJ se našla pred kvalitetno novom zadaćom: pokretanjem i vođenjem narodnooslobodilačke borbe koja treba ishoditi nacionalnim oslobođenjem naroda i narodnosti zemlje od okupacijskih sila i domaćih reakcionarnih snaga kao njihovih neposrednih pomagača. Među značajkama nastupajućeg procesa treba ukazati na ove:

- a) Za KPJ, kao glavnu pokretnu silu u tom procesu, nametala se kao sasvim logična zadaća da taj proces treba usmjeravati ka ostvarivanju glavnog historijskog cilja — provođenju socijalističke revolucije;
- b) postizanje i osiguranje takvog rezultata temeljilo se s jedne strane na vodećoj ulozi, KPJ, a s druge, na strukturi društveno-političke osnovice oslobodilačkog rata i revolucije;
- c) tu su strukturu sačinjavale široke demokratske društvene snage, koje su prema tome bile i odlučan činilac kad je riječ o društvenom i političkom uređenju buduće jugoslavenske zajednice za koju su se borile.²⁵

Programska gledišta KPJ u vezi s pokretanjem i vođenjem narodnooslobodilačke borbe bila su već dovoljno jasno formulirana u prvim analizama situacije nastale nakon sloma i okupacije zemlje. Već u spomenutom prvom ratnom proglasu, 15. travnja 1941, KPJ je jasno ukazivala na to da nastalo stanje ne može biti nikakvom preprekom podizanju oružanog ustanka protiv stranih zavojevača i njihovih domaćih pomagača, te da treba voditi borbu u kojoj će se radnička klasa, predvođena Partijom, boriti u prvim redovima i na čelu progresivnih i demokratskih snaga.

U analizama rukovodstva KPJ na čelu s Titom tako se sve potpunije formulirala politička strategija Partije u uvjetima okupirane i raskomadane zemlje. Njena glavna obilježja bila su:

²⁴ *Josip Broz Tito*, Sabrana djela, tom 6, 190–191.

²⁵ Titov govor u Centru visokih vojnih škola u Beogradu, 21. prosinca 1976, u povodu primanja doktorata vojnih nauka (objavljeno u zborniku: *Titovo vojno delo*, Beograd 1977); *Edvard Kardelj*, Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije u Jugoslaviji i Titova stvaralačka uloga u njenom koncipiranju i realizovanju (u istom zborniku).

- a) Na analizi nastalog historijskog trenutka rukovodstvo KPJ zapravo je temeljilo dalekosežnu spoznaju o neophodnosti odstupanja buržoazije s historijske pozornice i nastupa radničke klase kao vodeće društvene snage;
- b) rukovodstvo KPJ je, usko povezano s tim, posebnu pažnju posvetilo analizi uzroka tako munjevitog sloma Kraljevine Jugoslavije u travanj-skom ratu. KPJ je ukazala na nekoliko presudnih momenata: politika nacionalnog ugnjetavanja koju su provodili režimi velikosrpske buržoazije više od dvadeset godina; sporazumaška politika između jugoslavenskih buržoazija na račun širokih narodnih slojeva; laviranje u vanjskoj politici između zapadnih i naci-fašističkih sila; nespremnost i nepripremljenost zemlje za otpor neprijatelju, unatoč tome što je KPJ neprestano upozoravala na sve veću fašističku opasnost, osobito nakon okupacije Austrije 1938; uloga »pete kolone«, koja, po ocjeni KPJ, nije obuhvaćala samo separatističke i nacionalističke elemente, nego jednako tako grupe i pojedince u najvišim i ostalim režimskim ustanovama;
- c) u analizi glavnih obilježja okupaciono-kvislinškog sistema, KPJ je težište postavila na isticanje krvavog terora i nasilja okupatora i njihovih domaćih pomagača. Ukazujući na to da su sve jugoslavenske zemlje postale žrtvom nekoliko imperijalističkih osvajača, rukovodstvo KPJ analiziralo je nastalu situaciju u svakoj od njih i u skladu s tadašnjim specifičnostima formuliralo glavne zadatke svakoj nacionalnoj i pokrajinskoj partijskoj organizaciji;
- d) KPJ je istodobno ukazivala na glavne momente koji treba da karakteriziraju put stvaranja masovne društvene osnovice narodnooslobodilačke borbe. Pred komuniste je postavljen kao temeljni zadatak da u najširim narodnim masama uporno rade na razotkrivanju pravog karaktera uloge kvislinških režima i snaga, koje se održavaju isključivo uz pomoć okupacijskih sila čiji su neposredni eksponenti. Uz to je posebno upozoreno na to da treba jednako tako razotkrivati i one građanske snage koje se verbalno izjašnjavaju protiv okupatora, ali koje ne prihvaćaju oslobodilačku borbu. Tim snagama je pripadala i jugoslavenska vlada u izbjeglištvu;
- e) kao jednu od glavnih zadaća komunista, KPJ je istakla odlučno suprotstavljanje političkoj propagandi okupatora, kojima je glavni cilj izazivanje bratoubilačkog rata. Bio je to zapravo značajan korak u borbi KPJ za stvaranje borbenog bratstva i jedinstva najširih slojeva naroda i narodnosti Jugoslavije. O uspjehu u tom pravcu ovisilo je i uspješno stvaranje potrebne protuteže politici okupacionih sila i njihovih domaćih pomagača. Na tome se, dakako, gradilo i jamstvo ostvarenja osnovnog uvjeta za pobjedu oslobodilačke borbe, a to je da će ona biti zajedničko djelo svih jugoslavenskih naroda i narodnosti;
- f) usko povezano s tim postavljalo se i pitanje savezništva KPJ s različitim političkim snagama radi stvaranja širokog pokreta Narodnooslobodilačke fronte, kao političke i programske osnovice narodnooslobodilačkog pokreta. Držanje vodstava različitih političkih stranaka i skupina brzo je pokazalo da se NOF neće moći stvarati u neposrednijoj suradnji

i dogovorima KPJ s njima. Pokazalo se da će taj proces svoju pravu snagu i smisao ispoljavati u neposrednoj svakodnevnoj borbi okupljanja naroda na istaknutoj programskoj podlozi NOP-a, koju je formulirala KPJ na čelu s Titom;

g) na tom pravcu vodit će se i bitka za privlačenje pristaša starih građanskih stranaka i skupina, od širokog članstva do uglednih stranačkih predstavnika, koji će se u određenim trenucima postupno izjašnjavati za načela oslobodilačke borbe i uključivati u njene redove. Utoliko će se više pred KPJ postavljati i zadaća objašnjavanja i razotkrivanja političke taktike i držanja onih grupa i pojedinaca koji su se pozivali na politiku starih građanskih stranaka. To je, dakako, davalo već dovoljno poticaja da se i socijalno oslobođenje ističe kao jedna od bitnih komponenta oslobodilačke borbe.²⁶

8.

U krvavim uvjetima okupirane i raskomadane zemlje od fašističkog zavojevača, Titov put borbe za oslobođenje imao je, dakle, sasvim jasan sadržaj. Strategijsko težište u toj etapi jugoslavenske revolucije bilo je na borbi za nacionalno oslobođenje. Međutim, ta je borba bila najčvršće povezana s procesom mijenjanja dotadašnjeg društvenog poretka. I upravo se u tome ogleda uzajamnost klasnog i nacionalnog u revoluciji. Socijalistička revolucija u Jugoslaviji započela je upravo u prilikama dramatične borbe njenih naroda i narodnosti za svoje nacionalno oslobođenje. Time se na specifičan način potvrđivala opća zakonitost suvremenog razvoja u svijetu, tj. da se rješavanje nacionalnog pitanja najčvršće povezuje s dubokim promjenama klasnih odnosa. Građanska klasa ga u mnogim društvima više ne može uspješno ostvarivati kao u epohi buržoaskodemokratskih revolucija. Tu zadaću preuzima na sebe radnička klasa koja se pod vodstvom svoje avangarde razvija u vodeću društvenu snagu. Neriješeno nacionalno pitanje u jugoslavenskoj monarhiji pokazalo je da građanska klasa nije sposobna da ga rješava, a u toku rata ona je to i potvrdila. Nacionalne su se buržoazije našle na putu suradnje s okupatorom ili očekivanja pomoći zapadnih saveznika. Razbuktali buržoaski nacionalizam vodio je do bratoubilačkog rata i izdaje. Na čelu oslobodilačkog pokreta bila je ona snaga kojoj je formula rješenja nacionalnog pitanja bila jedino ispravna. Tu je formulu Tito jasno precizirao: Nova Jugoslavija, nezavisna zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti.²⁷

Snažni magnetizam te formule doveo je do odlučne prekretnice u odnosima snaga u Jugoslaviji u korist radničke klase. Prema tome, u toku rata odvijala se odlučna bitka između radničke klase te drugih širokih radnih slojeva i buržoazije. Buržoazija je tu bitku izgubila.

²⁶ Dokumenti na kojima su se temeljile te analize objavljeni su u *Josip Broz Tito, Sabrana djela, tom 7, Beograd 1979.*

²⁷ *Josip Broz Tito, Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941–1945, Zagreb 1947.*

Koncepcija oslobodilačkog rata veoma je brzo sazrijevala, dobivši svoje prave dimenzije i sadržaj. Vojna strategija KPJ temeljila se, dakako, u prvom redu na njenom političkom programu. Glavne značajke bile bi joj ove:

- a) Za ostvarivanje formuliranog programa KPJ trebalo je izabrati i pravi oblik oslobodilačke borbe, koji bi jamčio perspektivu uspjeha. U tadašnjim uvjetima partizanski se rat postavljao kao najpogodniji oblik. S obzirom na formulirane ciljeve NOP-a, shvatljivo je da je partizanski rat na području čitave okupirane i raskomadane zemlje morao da postane osnovni oblik borbe;
- b) samo je to bio siguran put pokretanja naroda u oružanu borbu s ciljem da ona izraste u općenarodni rat. Jedino je takav rat mogao da bude i pravo jamstvo uspješnog suprotstavljanja brojčano i tehnički nadmoćnijem neprijatelju.
- c) na formuliranje takve koncepcije oslobodilačkog rata utjecao je i položaj u međunarodnim odnosima nakon 22. lipnja 1941, tj. nakon napada Trećeg Reicha na Sovjetski Savez. Uočavajući pravodobno promjene u odnosima glavnih sila koje su se borile protiv Osovine, a koje su vodile prema stvaranju velike antifašističke koalicije, rukovodstvo KPJ na čelu s Titom javno je ukazivalo na tu činjenicu. Nastupajuće promjene mogle su da budu i važan činilac u daljnjem procesu okupljanja i ujedinjavanja demokratskih snaga na programu NOP-a. Ta je gledišta CK KPJ jasno istakao u svojim proglasima narodima Jugoslavije od 12. i 25. srpnja 1941, koji sadrže poziv na oslobodilačku borbu na osnovi zaključaka historijske sjednice od 4. srpnja.²⁸

Ti su momenti utjecali da se borba za nacionalno oslobođenje istakne kao glavni cilj oslobodilačkog rata, dok je manje dolazila do izražaja klasna komponenta. KPJ se u navedenim proglasima obraćala narodima Jugoslavije, pozivajući ih u borbu za nacionalno oslobođenje okupljanjem svih demokratskih snaga u jedinstvenoj oslobodilačkoj fronti. To je već bio vidljiv primjer kako će u različitim etapama rata dolaziti do jačeg izražaja i različite komponente revolucionarnog procesa. Bila je to samo potvrda osnovne činjenice da su se u Jugoslaviji oslobodilački rat i socijalistička revolucija razvijali kao jedinstveni proces.

Prema tome, programska podloga oslobodilačke borbe i strategija njena vođenja jasno su pokazivale da je rukovodstvo KPJ izabralo samostalan put borbe protiv okupatora i njegovih saveznika u zemlji. Borba za nacionalno oslobođenje bila je i borba za duboku društvenu preobrazbu, a to znači za stvaranje nove Jugoslavije. Ti veliki ciljevi mogli su se izvojevati samo vlastitom borbom, koja će na tlu Jugoslavije biti glavna fronta za neprijatelja, a ne neko sporedno pomoćno bojište. To je bio i jasan odgovor onim snagama koje su stajale iza parole »još nije vrijeme« za borbu, ali i na sugestiju koja je došla od Kominterne da treba uzimati »u obzir da je u sadašnjoj etapi riječ o oslobođenju od fašističkog podjarmljivanja, a ne o socijalističkoj revoluciji.«²⁹

²⁸ Kao u bilj. 25.

²⁹ Više o tome *Pero Morača*, *Tito strateg revolucije*, Beograd 1977, 223 i d.

9.

Na tom putu Tito je pronalazio takva rješenja i donosio takve presudne odluke, koje su oslobađale neslućene energije iz redova milijunskih radnih masa: radničke klase, seljaštva, demokratske inteligencije i demokratskog građanstva.

To veličanstveno oslobađanje energija, koje je partizansku borbu pretvaralo u općenarodni rat, tema je koja još zahtijeva dublje analize u cilju izvlačenja općenitijih teorijskih spoznaja vrijednih za utvrđivanje nekih temeljnih zakonitosti socijalističke revolucije i nacionalnooslobodilačkih pokreta u najnovijoj historiji. Tu treba poznavati doprinos Tita i jugoslavenske revolucije daljnjem spoznavanju zakonitosti socijalističkih revolucija koje je utemeljio Lenjin, kad je svojim genijalnim analizama otkrio prvenstvene mogućnosti izbijanja socijalističke revolucije u nerazvijenim zemljama i društvima.³⁰

Ono što je pri tome bilo bitno u razvoju jugoslavenske revolucije jest da je borba za oslobođenje bila borba naroda i narodnosti koje je proživio snažan proces klasnog preobražaja. Revolucija je otvorila taj proces, potvrđujući onaj izdiferencirani pogled na naciju koji je prije rata već dovoljno jasno istakla Partija. Narod, to su spomenute široke mase oslobođene i rasteraćene u svojoj klasnoj strukturi vodeće sile staroga društva koje se ruši. Na tom putu i u tom smislu treba spoznavati historijsko značenje bratstva i jedinstva. To je moglo biti samo bratstvo i jedinstvo takvih naroda i narodnosti.

Jugoslavenska je revolucija u svojoj oružanoj etapi izdigla Tita kao velikog stratega, vojskovođu, političara, državnika, diplomata, humanista.

Tito je upravo u toj etapi donosio niz presudnih historijskih odluka, odluka od kojih su neke izvor i prvo utemeljenje kasnijih velikih historijskih odluka i rješenja što ih je Tito u daljnjem razvoju revolucije donosio i koje ostaju njeni postulati.

Među njima su svakako od prvorazrednog značenja bile one odluke iz rata koje su utrle jasan put obrani revolucije. To je poznata bitka za međunarodno priznanje nove Jugoslavije, za ravnopravno mjesto u novoj svjetskoj zajednici, za ravnopravne odnose u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu.

Autohtona revolucija, kao što je jugoslavenska, mogla je i može ispravnost vlastitog puta i svoju postojanost dokazivati samo ustrajnim doprinosom rješavanju problema svijeta koje nameće historijski razvoj.

Sve to ponovo vodi velikoj spoznaji o opravdanosti vlastitog puta. Što je to zapravo značilo za male narode ne treba posebno isticati. U krvavoj

³⁰ Od novijih znanstvenih istraživanja strategije oslobodilačkog rata i revolucije ukažujemo, uz Moračinu knjigu (bilj. 29), na zbornike: *Titovo vojno delo*, Beograd 1977, i *Mišo Leković — Milutin Bojić — Vojmir Kljaković — Fabijan Trgo*, *Titove istorijske odluke 1941—1945*, Beograd 1978. Ostalu relevantnu literaturu vidi u bibliografskom prilogu u knjizi *Ivana Jelića*, *Jugoslavenska socijalistička revolucija (1941—1945)*, Zagreb 1979.

svjetskoj i evropskoj konflamaciji, koja je zahvatila našu zemlju 1941, oko pitanja vlastitog puta za Tita nije moglo biti nikakvih dilema. Za Tita se nastali povijesni trenutak mogao jedino shvatiti kao historijska šansa koja otvara mogućnost vlastite revolucije.

U onako tjeskobnim okvirima jugoslavenskog građanskog društva, tjeskobnima i po ideologiji i po političkoj i svakoj drugoj volji i moći buržoazije kao vodeće društvene sile, ideja i stvarnost vlastitog puta bila je do srži prevratnička — revolucionarna. Značilo je to prepustiti vodeću ulogu radničkoj klasi na čelu s KPJ i pod vodstvom Tita. Historija će veoma brzo pokazati da je to bila neminovnost. U tome je i povijesno značenje godine 1941. kao historijske međe koja je otvarala vrata ulasku u novo, socijalističko društvo.